

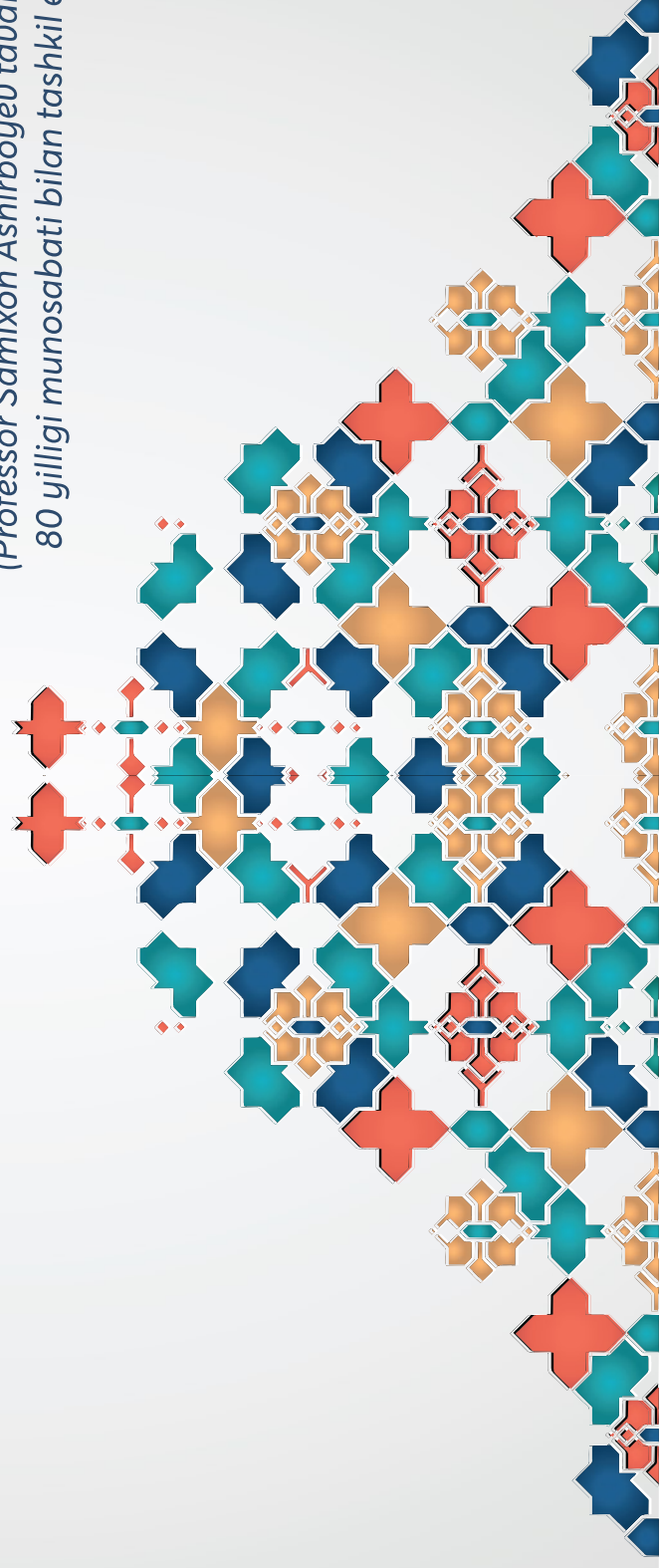

“O‘ZBEK FOLKLORI VA SHEVALARI TADQIQOTLARI: AMALIYOT, METODOLOGIYA, YANGICHA YONDASHUV”

mavzusidagi xalqaro ilmiy-nazariy
konferensiya materiallari

2026-yil 23-may

*(Professor Samixon Ashirboyev tavalludining
80 yilligi munosabati bilan tashkil etilgan)*

“O‘zbek folklori va shevalari tadqiqotlari: *amaliyot, metodologiya, yangicha yondashuv*” mavzusidagi xalqaro ilmiy-nazariy konferensiya materiallari
/ Mas’ul muharrir: Sh.Sirojiddinov. – Toshkent, 2026. bet.

Mas’ul muharrir:
Shuhrat Sirojiddinov
filologiya fanlari doktori, akademik

Tahrir hay’ati:

Normurodova N.Z. filologiya fanlari doktori, professor;
Jabborov N.A. filologiya fanlari doktori, professor;
Ashirboyev S. filologiya fanlari doktori, professor;
Tilavov A.X. filologiya fanlari nomzodi, dotsent;
Xidraliyeva Z.R. filol. fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD), dotsent v.b.;
Aliqulova H.Q. filol. fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD), katta o‘qituvchi;
Turdialiyev A.X. filol. fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD), dotsent v.b.;
Alimardanov E.I. filol.fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD), kattao‘qituvchi;
Qodirov U.A., katta o‘qituvchi.

Ushbu to‘plamda Alisher Navoiy nomidagi Toshkent davlat O‘zbek tili va adabiyoti universitetida 2026-yil 23-mayda o‘tkazilgan **“O‘zbek folklori va shevalari tadqiqotlari: *amaliyot, metodologiya, yangicha yondashuv*”** mavzusidagi xalqaro ilmiy-nazariy konferensiya materiallari hamda filologiya fanlari doktori, professor Samixon Ashirboyevning tabarruk yoshi munosabati bilan yo‘llangan tabriklar o‘rin olgan.

To‘plam materiallaridan filolog mutaxassislar, ilmiy tadqiqotchilar, magistratura va bakalavriat talabalari, shuningdek, keng o‘quvchilar ommasi foydalanishlari mumkin. Maqolalar sifati, mazmuni va haqiqiyliги uchun muallifning o‘zi javobgar hisoblanadi.

3	Doç.dr. Gatibe Çingiz Kızı MAHMUDOVA, Türkmen ve Azerbaycan Dillerinde Dinî İnançları ve Halk İnançlarını Yansıtan Leksik Birimler 10.52773/tsuull.conf.2026.23.05/TREX3784	104
4	Dr. Dok. Aytac ZEYNALOVA, Azerbaycan şairi aliğa vahid'in şiirinde klasik geleneğin yeri ve çağdaş poetik arayışlar 10.52773/tsuull.conf.2026.23.05/OSYF6928	108
5	Fariza ŞAHBAZOVA, Hindistan ingilizcesi: hint dillerinden alıntılar ve etnokültürel sözcükler 10.52773/tsuull.conf.2026.23.05/GUYV4923	111
6	Doç. Oktay SAMEDOV, Aktualnye problemy ispolzovaniya folklora v obuchenii russkomu yazыku kak inostrannomu 10.52773/tsuull.conf.2026.23.05/CZWG9473	118
7	Dots. Aytən CƏFƏROVA, Folklorda “Bir” sayinin simvolikasi (Azərbaycanın Naxçıvan bölgəsinin folklor nümunələri əsasında) 10.52773/tsuull.conf.2026.23.05/KXYG1765	120
8	Dr., Zhumagali İBRAGİMOV, The phonetic and morphological structure of the “kudretnâme” text 10.52773/tsuull.conf.2026.23.05/YSHG6742	122
9	Gunel AHMADOVA, Cause and effect in language 10.52773/tsuull.conf.2026.23.05/CJJJ6033	132
10	Sekine ALIYEVA, Türkiye türkçesi ile azerbaycan türkçesinin göyçe ağızları arasında ortak leksik birimler 10.52773/tsuull.conf.2026.23.05/DAOB6191	136
11	Leyla PIRIYEVA, Informational load of the text and parcelling 10.52773/tsuull.conf.2026.23.05/YDQR1329	139
12	Dilber CAMALI, Qadimgi turkiy yozma odgorliklarda ravishlarning tuzilish turlari 10.52773/tsuull.conf.2026.23.05/BNWA2284	142
13	Əlnara YaXYaEVA, Arxaichnye deerichastnye suffiksy v yazыke shaxa ismaila xatai 10.52773/tsuull.conf.2026.23.05/NJFL4673	147
14	Pərvin BAYRAMOVA, Linguistic-pragmatic factors in effective communication 10.52773/tsuull.conf.2026.23.05/FJVD3339	151
15	Meryem HAMİŞOĞLU, First dictionary of Turkish «Devoni lug‘atit-turk» plant names in Uzbekistan Turkish 10.52773/tsuull.conf.2026.23.05/GOXC3737	154
16	Rugiyte KARAKOÇ, Diyaloglarda basit cümlelerin amaç ve anlamına göre türleri 10.52773/tsuull.conf.2026.23.05/TKKE6177	162
17	Sh. Ə. NAGIEVA, Koncept vremeni v yazыke i ego vyrazenie v paremiyax 10.52773/tsuull.conf.2026.23.05/UQAH7603	165
18	Arzu İSGENDERZADE, Qaray (karaim) turk tili: lingvistik xususiyatlari va yozuv an'anasi	170
19	Böyükxanim ƏSGƏROVA,	173

	Özbək dilində ibrani adlari	
20	Rəxşanə BABAZADƏ, Mustafa Zəririn “Yüz hədis və yüz hekayə” əsərində məsdər	175
21	Aytəkin ZEYNALOVA, Özbəkistan və naxçıvan mətbəxində folklor elementləri	178
22	Nazmina ABDISAMETOVA, Qorabuloq shevasida qo‘llanadigan idish-tovoq va uy anjomlari nomi	180
23	Mohlaroyim IZZATOVA, Folklor adabiyotining milliy tafakkur taraqqiyotidagi o‘rni	183

2-sho‘ba. O‘ZBEK SHEVALARI TADQIQOTLARI

1	Samixon ASHIRBOYEV, 20-yillar matbuoti: Faxri Kamolning singarmonizm talqini 10.52773/tsuull.conf.2026.23.05/IYBD6338	187
2	Abdulhay SOBIROV, O‘zbek areal tilshunosligining shakllanish va rivojlanish bosqichlari 10.52773/tsuull.conf.2026.23.05/NDQE1005	191
3	Shukurjon NORBAYEVA, Xorazm shevalari leksikasida substrat asosli birliklar 10.52773/tsuull.conf.2026.23.05/EMTE8289	195
4	Ibrohim DARVISHOV, Namangan qipchoq shevalarida sinonimlar 10.52773/tsuull.conf.2026.23.05/OKNB2844	200
5	Mo‘minjon TURDIBEKOV, Tojikistonda o‘zbek shevalarining o‘rganilishi 10.52773/tsuull.conf.2026.23.05/SDAQ1466	205
6	Murodqosim ABDIYEV, Salohiddin RAXMONOV, Chandir shevasining ba’zi grammatik xususiyatlari xususida (Pastdarg‘om tumani Chandir qishlog‘i misolida) 10.52773/tsuull.conf.2026.23.05/DHJ12368	209
7	Jo‘ra XUDOYBERDIYEV, Y.D.Polivanov va o‘zbek shevashunosligining ayrim masalalari	212
8	Alisher UBAYDULLAYEV, Qipchoq lahjasiga mansub ayrim qarindoshlik terminlarining lingvistik tahlili 10.52773/tsuull.conf.2026.23.05/YMZR8354	219
9	Navro‘z RAXMONOV, Qipchoq shevalarini o‘rganishning yangi bosqichi 10.52773/tsuull.conf.2026.23.05/YMGU2063	223
10	Zoxira XIDRALIYEVA, Iqon shevasiniung o‘zbek adabiy tili va ayrim o‘zbek shevalariga munosabati	225
11	Baurjan SAYFULLAYEV, O‘zbek va qozoq til kontaktlari natijasida shakllangan toshkent qozoq shevasining lingvistik tahlili	228
12	Zilola TILLABAYEVA, Samarqand viloyati qarluq shevalarida o‘zlashma qatlam va bilingvizm masalalari 10.52773/tsuull.conf.2026.23.05/GKIU1258	236
13	Vaziraxon ALIMBEKOVA, Adabiy tildagi lakuna va sheva leksikasi munosabati	239
14	Muattarxon TURDIXO‘JAYEVA,	243

ÖZBƏK DİLİNDƏ İBRANİ ADLARI HEBREW NAMES IN UZBEK LANGUAGE

Əsgərova BÖYÜKXANIM,

AMEA Nəsimi adına Dilçilik İnstitutunun elmi işçisi

xanim.esgerova53@gmail.com

10.52773/tsuull.conf.2026.23.05/OBOY6172

Annotation. Hebrew names in the Torah began to be used in various languages, including the Uzbek language, as a result of religious factors. Many of these names were adapted to the phonetic system of the Uzbek language, and as a result, different parallels of the same name emerged. Another factor that led to the use of Hebrew names in the Uzbek language is the geographical factor. One of the areas where Jews migrated and lived at different times in history was the Republic of Uzbekistan, as a result of which word exchange took place between the two languages. The names Ayyub, Jabroil, David, Eve, Hobil, Hojar, Ibrahim, Idrok, Idris, Ilyos, Imron, Is'hoq, Ismoil, Isrofil, Isroil, Kanon, Qobil, Muso, Maryam, Nabi, Rohila, Rafael, Salmon, Sora, Sulaymon, Yaqub, Yahyo, Yunus, etc. are Hebrew names transliterated into the Uzbek language.

Key words: Uzbek language, personal names, Hebrew names, Torah.

Ərəblərin müxtəlif ərazilərə yürüşündən və işğalından sonra əksər türk xalqları islam dinini qəbul etmişdir. Belə xalqlardan biri də özbəklər olmuşdur. İslam dini özbək xalqının mədəniyyətində, tarixində, həmçinin ədəbi dilin inkişafında son dərəcə böyük rol oynamışdır. İslam dininin və mədəniyyətinin təsiri ilə özbəklər Quranda olan müqəddəs adları övladlarına qoymağa başlamışlar. Bu gün də özbək dilində dini adların istifadəsi geniş yayılmışdır. Həmin müqəddəs adların əksəriyyətini ilk dəfə yəhudiliyin müqəddəs kitabı olan Tövratda görürük. Deməli, ibrani adları dini amillər nəticəsində özbək dilinə daxil olmuşdur.

Özbək dilində ibrani adlarının istifadəsinə səbəb olan digər amillərdən biri də coğrafi amildir. Belə ki, tarix boyu müxtəlif etnoslar miqrasiya etmişdir. Miqrasiyalar zamanı xalqların dili və mədəniyyəti də bir-birinə müəyyən dərəcədə təsir etmiş və söz mübadiləsi baş vermişdir. Ən çox köç edən xalqlardan biri də yəhudilər olmuşdur. Onlar məskunlaşdığı ərazilərdə digər xalqlarla söz alış verişində olmuş, mədəniyyətlərin bir-birinə qarşılıqlı təsiri və inteqrasiyası baş vermişdir. Yəhudilərin məskunlaşdığı ərazilərdən biri də Özbəkistan olmuşdur. Buna görə də, özbək dilində bu dilin fonetikasına uyğunlaşan ibrani adları geniş şəkildə istifadə olunur.

Özbək dilində olan ibrani adlara Ayub, Ayyub, Asaf, Jabroil, Dovud, Havvo, Hobil, Hojar, İbrohim, İbray, İbrohimcha, Idrok, Iso, Idris, Ilyos, Imron, Is'hoq, Ismoil, Isrofil, Isroil, Kanon, Qobil, Muso, Mariya, Maryam, Maryamcha, Nu'mon, Nabi, Rohila, Rafael, Salom, Salmon, Sora, Sulaymon, Yoqub, Ya'qub, Yahyo, Yunus, Yusuf və s. adları misal göstərmək olar [O'zbekcha - Ozarbayjoncha, Ozarbayjoncha - O'zbekcha Lug'at. Özbəkçə - Azərbaycanca, Azərbaycanca - Özbəkçə Lüğət. 2019]. Bu adların hər biri Tövratda öz əksini tapmışdır. Tövratda bu adların əksəriyyətinin hansı hadisələr əsasında yaranması ilə

bağlı əhvalatlar da təsvir olunur [2019. 'תורה. חמשה חומש']. Bu da adın ifadə etdiyi mənanı izah etməkdə bizə kömək edir. Məsələn, Allah Həcərin yalvarışlarını eşitdiyi üçün o, oğluna **יִשְׁמָעֵאל** – *İsmayıl* adını qoymuşdur. Çünki Allah Həcərin dualarını eşidir və onun oğlu dünyaya gəlir. İsmayıl qədim yəhudi dilindəki *İşmoel* sözündən olub, mənası “Allah eşidir, xəbər tutur” deməkdir. Yəhudi dilində **לִשְׁמוֹעַ** – *İşmoel* sözü “eşitmək” mənasını ifadə edir. Tövratda göstərilir ki, bir gün Tanrının mələyi Həcərə dedi: Sənin bir oğlun olacaq, adını İsmayıl qoyarsan, çünki Allah sənin fəryadını eşitdi. Bu ad özbək dilində *Ismoil* formasındadır.

Digər ibrani adlarından biri olan **יִצְחָק** – *İshaq* adı Tövratda göstərildiyi kimi, “gülüş, gülmək” mənasındadır. İbranicə **לִצְחֹק** – *litsxok* “gülmək” mənası verir. Tanrının mələyi İbrahimin həyat yoldaşı Saraya övlad müjdəsi verərkən, Sara qocaldığı üçün oğlunun olacağına inanmamış, bu xəbərə xeyli gülmüşdü. Buna görə də, Sara oğlu dünyaya gələrkən, Tanrı üzümü güldürdü deyərək, uşağa “gülüş” mənası ifadə edən *İshaq* adını vermişdir. Bu ad isə özbək dilində *Is'hoq* formasında işlədilir.

Tövratın birinci kitabı olan Breysitdə, yəni Yaradılış kitabında göstərilir ki, Allah Adəmin qabırğasından Həvvanı yaratmışdır. Həvva yəhudi dilindəki **חַוָּה** – *Xava* adının ərəb forması olub “diri, canlı” deməkdir. Bibliyada adı çəkilən ilk peyğəmbər Adəmin arvadının adı Həvva olmuşdur. O, bütün insanlığın anası hesab olunur. Özbək dilində bu ad *Havvo* formasındadır.

Adəmlə Həvvanın övladları olan Qabil və Habil qardaşlarından da həm Tövratda, həm də Quranda bəhs olunur. Quranda əl-Maidə surəsinin 27-32-ci ayələrində onlar haqqında söhbət gedir [Bünyadov və Məmmədəliyev, 2015]. Burada öz nəfsinə aldanan Qabilin Habilin öldürməsi təsvir olunur. Qabil Tövratda **קַיִן** – *Kayin* adı ilə verilmişdir. Kayin adı “dünyaya gətirmək, qazanmaq” mənasında olan *kani* kəliməsindəndir. Bu ad özbək dilində Qobil şəklindədir. Onun qardaşı Habil bəşər tarixində ilk günahsız öldürülən insan olmuşdur. Bu ad yəhudi dilindəki **הָבֵל** – *Habel* adının ərəb forması olub “kədər”, “qəm”, “qüssə”; “meh”, “yel”, “nəsim” deməkdir. Bu ad özbək dilində Hobil formasında fonetik dəyişikliyə uğramışdır.

Özbək dilində olan Ayub, Ayyub Tövratda adı çəkilən əfsanəvi peyğəmbərlərdən birinin adıdır. Bu adın əsli **אֵיּוּב** – *Oieb*, ərəbləşmiş forması isə Ayyubdur. Çox səbirli və dözümlü olduğu üçün adı səbirliliyin rəmzi kimi də qalmışdır. “Əyyub səbri”, “Əyyub kimi səbirli olmaq” deymi zərbi-məsəl olaraq indi də işlənməkdədir.

Tövratda İbrahim adının necə yaranması və hansı mənanı ifadə etməsi geniş təsvir olunur. *İbrahim* yəhudi dilindəki **אַבְרָהָם** *Avraam* adının ərəb variantıdır. *Avraam* antroponimi üç müstəqil mənalı sözün *av+ra+am* birləşməsindən meydana gəlmişdir: *av* “ata”, *ra* “böyük”, *am* “xalq” deməkdir. Bu adın mənası “böyük xalqın atası, ulu ata, xalqların atası”dır. Tövratda göstərilir ki, Allahın elçisi bir gün İbrahimin gözüne görünür və ona Saradan bir oğlu olacağını, soyundan böyük xalq törəyəcəyini və adının bundan sonra Avram deyil, Avraam olacağını deyir. Bu ad özbək dilində İbrohim, Ibray, Ybyray, İbrohimcha formalarında istifadə olunur.

Özbək dilində olan Kanon adı Tövratda həm şəxs adı, həm də ölkə adı olaraq göstərilir. Adəmin oğlu Şitin oğlu Enoşun oğlunun adı *Kənan* – **כְּנָן** olmuşdur. Qədim Finikiya ilə Suriya və Fələstinin bir hissəsindən ibarət olan ölkənin – Aralıq dənizinin şərq sahillərinin sami dillərindəki adı da Kənan olmuşdur. Həmçinin Ərzi-Kənan, Kənan ölkəsi adlanan bu torpaqlar Yaqub peyğəmbərin vətəni hesab edilmişdir [Müqəddəs Kitab, 2014].

Yaqub adına da özbək dilində Yoqub, Ya'qub formalarında rast gəlirik. Yaqub peyğəmbər İbrahimin nəvəsi, İshaqın oğlu, əfsanəvi gözəlliyi ilə şöhrət tapmış Yusifin atasının adıdır. Tövratda qeyd olunur ki, Yaqub peyğəmbər Tanrıya qarşı gəldiyi üçün ona *İsrail* adı verilmişdir. Bu ad isə Isroil formasında özbək dilində istifadə olunur.

Beləliklə, deyə bilərik ki, Tövratda gördüyümüz bir çox ibrani adlar müəyyən fonetik və qrafik dəyişikliklərlə özbək dilində işlədilməkdədir. Bu adların öyrənilməsi özbək dilinin tarixi üçün olduqca əhəmiyyətlidir.

İstifadə olunmuş ədəbiyyat

1. 2019. 'תורה. חמשה חומש'.
2. Bünyadov Z., Məmmədəliyev V. Qurani-Kərim – Bakı: Nurlan, 2015.
3. Müqəddəs Kitab. Nyu-York: Brooklyn, 2014.
4. O‘zbekcha - Ozarbayjoncha, Ozarbayjoncha - O‘zbekcha Lug‘at. Özbəkçə - Azərbaycanca, Azərbaycanca - Özbəkçə Lüğət. Toshkent, 2019.

